کێشەی کورد و کێشەی نەتەوەیی: دەوڵەتی نەتەوەیی یان دەوڵەتی هاووڵاتییەتی؟.. ڕزگار ئاکرەیی

لە نێوان ناسیۆنالیزم و هاووڵاتیبوون: تێڕوانینێکی چەپ بۆ بەدیلی ئازادی

١. پێشەکی

ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست دەیان ساڵە ململانێی خوێناوی نەتەوەپەرستی بەخۆیەوە بینیوە کە ملیۆنەها قوربانی و ئاوارەی لێکەوتووەتەوە و وێرانکارییەکی گەورەی لە ئاستە جیاجیاکاندا لێکەوتووەتەوە. پرسی کورد یەکێکە لە گرنگترین ململانێ ناسیۆنالیستییە ئاڵۆزەکان کە کورد بەسەر چوار وڵاتی سەرەکیدا دابەش بووە کە بریتین لە تورکیا و ئێران و عێراق و سوریا و هەلومەرج و هەلومەرجی سیاسی و ئابووری و کولتووری لە هەر وڵاتێکدا جیاوازە. پرسیاری بنەڕەتی لێرەدا ئەوەیە : چارەسەری ڕاستەقینەی گونجاو بۆ پرسی کورد و پرسی نەتەوەیی ناوچەکە چییە ؟ ئایا لە بنیاتنانی دەوڵەتی نەتەوەیی جیادایە، یان لە تێکۆشان بۆ دەوڵەتێکی هاووڵاتیبوون لەگەڵ مافی یەکسان؟

بەڵێ لە زۆربەی وڵاتانی ناوچەکەدا چەوساندنەوەی نەتەوەیی ئاشکرا بەرامبەر بە کورد هەبووە و بەردەوامیش دەبێت و ئەمە واقیعێکی مێژوویی حاشاهەڵنەگرە چونکە مەحاڵە بەبێ دانپێدانانێکی ڕوون و ئاشکرا بە ڕاستی ئەو چەوساندنەوەیەی کورد و کەمایەتییە نەتەوەییەکانی دیکە لە دەوڵەتە دیکتاتۆرەکاندا ڕووبەڕووی بووەتەوە بوەستێنرێت چ سروشتی نەتەوەپەرستی بێت یان ئایینی. ئەم چەوساندنەوەیە سیاسەتێکی سیستماتیک بوو کە لەلایەن دەوڵەتە مەرکەزییەکانەوە پەیڕەو کرابوو لە ڕێگەی نکۆڵیکردن لە ناسنامە و قەدەغەکردنی زمان و ڕاگواستنی زۆرەملێ، هەتا جینۆساید، و لەم نمونەی خوێناوی و بەرچاودا هەیە:

- لە عێراقدا، دڕندەیی لە سەردەمی سەدام حوسێن گەیشتە لوتکە لە کاتی هەڵمەتی دڕندانەی ئەنفال کە دەیان هەزار کەسیان لە گۆڕە بەکۆمەڵەکاندا بێسەروشوێن کرد، هەروەها تاوانی

بەمبارانکردنی هەڵەبجە بە چەکی کیمیایی کە هەزاران هاووڵاتی مەدەنی لە چەند ساتێکدا لەناوبرد.

- لە سووریا، هەردوو ڕژێم لە سەردەمی حافز و بەشار ئەسەددا گەمارۆیەکی نیشتمانیيان سەپاند کە لە پشتێنەی عەرەبی نوێنەرایەتی دەکرا بۆ دابڕاندنی ناوچە کوردییەکان و سەرژمێری نادادپەروەرانەی ساڵی 1962 کە سەدان هەزار ڕەگەزنامە و مافی هاووڵاتیبوونیان لێسەندەوە، لەگەڵ قەدەغەکردنی گشتگیر لەسەر زمان و کەلتوور و چالاکی سیاسی.
ئەمڕۆش لە کانوونی دووەمی 2026، ئەم ڕێگایە لە ڕێگەی هێرشی سەربازی سوپای سوریا و میلیشیاکانی هاوپەیمانی بە سەر ناوچەکانی ژێر کۆنترۆڵی هێزەکانی سوریای دیموکرات (SDF) نوێ دەکرێتەوە. دوور له هه ر چاره سه رێکی دیموکراسی دادپه روه رانه بۆ پرسی نه ته وه یی
- سەبارەت بە تورکیا، دەوڵەت دەیان ساڵە سیاسەتی پەیڕەو کردووە بە مەبەستی لەناوبردنی بوونی نەتەوەیی کورد و کوردەکانی بە ناوێکی شەرمەزارکەر بە "تورکی شاخاوی" پۆلێن کردووە و هەڵمەتی سەربازی دەستپێکردووە کە هەزاران گوند وێران و ملیۆنەها کەسی ئاوارە کردووە و هەموو ئەو شتانەی کە پەیوەندی بە ناسنامەی کوردەوە هەیە بە تاوان ناساندووە.
- لە ئێران، کورد ڕووبەڕووی سەرکوتی ئاڵۆز دەبێتەوە لە ژێر نیری ڕژێمی ئایینی دیکتاتۆری کە لە سەرکوتی نەتەوەیی و لەسێدارەدانی مەیدانی و سیاسی، سەربازیکردنی تەواوی شارە کوردییەکان و پەراوێزخستنی ئابووری ناوچە سنوورییەکان دەردەکەوێت بە ئەوەی دانیشتووانیان بەرەو هەژاری و ژێردەستەیی ببەن.

ئەم ڕاستیانە بەشێکی بنەڕەتی مێژووی هاوچەرخی ناوچەکەن و ناکرێت بە هیچ ڕێبازێکی جدی چەپ پشتگوێ بخرێن. هەرچەندە لە بنەڕەتدا نوێنەرایەتی یەک ڕووی سیاسەتێکی دیکتاتۆری گشتگیر دەکەن کە ئەو ڕژێمانە پەیڕەوی دەکەن چونکە تەنیا کوردیان نەکردە ئامانج بەڵکو ئامێری سەرکوتگەری خۆیان ئاراستەی هەموو هاووڵاتیانی ئەو وڵاتانە کرد و لە هەموو نەتەوەکاندا ، چونکە ئەو دیکتاتۆرییەی ناسنامەی کوردی تێکدەشکێنێت هەمان ئەو دیکتاتۆرییە کە زۆرینەی ڕەها بەدەنگ دەکات و نەیاران بەبێ گوێدانە نەتەوە فڕێ دەدات ئایین و بیروباوەڕ دەخاتە زیندانەکانەوە و ئازادییەکانیان زەوت دەکات و کەرامەتی مرۆڤایەتیان وشک دەکاتەوە، کە خەبات لە دژی چەوساندنەوەی نەتەوەیی دەکاتە بەشێکی دانەبڕاو لە خەباتی

گشتی دژ بە دیکتاتۆری چینایەتی و سیاسی.
لەهەمانکاتدا داننان بەدادپەروەری دۆزی کورد و مافی کورد بە یەکسانی و کەرامەتی مەرج نییە مانای پەسەندکردنی هەموو پڕۆژە ناسیۆنالیستییەکان بێت کە بەناوی ئەم ستەمەوە پێشنیازکراون ڕووبەڕووبوونەوەی چەوساندنەوەی نەتەوەیی ڕاستەقینە بە جێگرتنەوەی نەتەوەیەکی باڵادەست بە نەتەوەیەکی تر بەدەست ناهێنرێت، بەڵکو بە هەڵوەشاندنەوەی بناغەی دەوڵەتی نەتەوەیی دوورخراوەوە و بنیاتنانی دەوڵەتێکی دیموکراتی لەسەر بنەمای هاووڵاتیبوونی یەکسان و دەستەبەرکردنی مافی تەواوی نەتەوەیی و کەلتووری و زمانەوانی بە هەموو پێکهاتەکان و کۆتاییهێنان بە بازنەی نادادپەروەری نەتەوەیی هاوبەش بە هەمیشە بەدەست دێت.
□. لە ناسیۆنالیزمی چەوساوە بۆ ئەزموونی دەسەڵاتی دەسەڵاتدار
وەک دەبینین لە هەرێمی کوردستانی عێراق کە دۆخێکی نیمچە دەوڵەتی تەواو پێکدەهێنێت، "ناسیۆنالیزمی چەوساوە" گۆڕاوە بە دەسەڵاتێکی فەرمانڕەوا کە ڕووبەڕووی تۆمەتی بەربڵاوی سەرکوتگەری و گەندەڵی دارایی ڕێکخراو دەبێت. دوو حیزبی سەرەکی پارتی دیموکراتی کوردستان و یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان بەشدارییان کردووە لە دامەزراندنی پێکهاتەی حوکمڕانی بنەماڵەیی خێڵەکیی کە تێیدا دەسەڵات و سامان و کاریگەرییان هاوبەش بێت شەڕێکی ناوخۆیی خوێناوی کورد لە نێوان ئەو دوو حزبەدا هەڵگیرسا کە لە ساڵی 1994 تا 1998 بەردەوام بوو و ژیانی هەزاران کوردی لێکەوتەوە و هۆکارەکەشی تێکۆشان بوو بۆ هەژمووز و کۆنتڕۆڵکردنی سەرچاوەکان نەک ئازادی نەتەوەیی تەنانەت دوای کۆتایی هاتنی شەڕی ناوخۆ ململانێی نێوانیان بە شێوەیەکی تر بەردەوام بوو و گۆڕدرا بۆ مۆدێلێکی ڕوونی حوکمی خێزانی بەماوەیی دەسەڵاتدار
بەگوێرەی ڕاپۆرتەکانی ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکانی مافی مرۆڤ، دەسەڵاتدارانی ناوچەکە پێشێلکارییەکی بەرفراوانی مافەکانی مرۆڤیان ئەنجامداوە. گەندەڵی دارایی لە هەرێم بەربڵاوە چونکە فەرمانبەرانی هەرێم بۆ ماوەی چەند مانگێک مووچەکانیان وەرناگرن. هەروەها هەرێم خۆپیشاندانێکی جەماوەری بەرفراوانی بەخۆوە بینی دژ بە بێکاری و گەندەڵی و دیکتاتۆری و پچڕانی مووچە و لە ژێر حاڵەتدا سەرکوت کران لە کاتێکدا دوو پارتی دەسەڵاتدار بەردەوامبوون لە قۆرخکردنی

سەروەت و سامانی هەرێم و بەهێزکردنی ئامرازە ئەمنی و سەربازییەکان بۆ پاراستنی بەرژەوەندییە تەسکەکانیان
هەروەها لە سووریا، هێزەکانی سوریای دیموکرات کە لە ساڵی 2015 ەوە بە پشتیوانی ئەمریکا فەرمانڕەوایی ناوچەیەکی فراوانی باکوور و ڕۆژهەڵاتی سوریایان کردووە، گەڕاوە بە دەسەڵاتێک کە بڕیارە سیاسی و سەربازییەکان لە دەستی خۆیدا چڕدەکاتەوە و سیاسەتی مەرکەزییەکی ئاشکرا دەگرێتەبەر. سەرەڕای جێبەجێکردنی کۆمەڵێک چاکسازی گرنگی پێشکەوتووخواز و مەدەنی بەتایبەتی لە هەندێک لایەنی کۆمەڵایەتی و ئیداری و فراوانکردنی بەشداری ژنان ئەم چاکسازییانە بە سەقفێکی چینایەتی و سیاسی دیاریکراو مابوونەوە و دەستیان لە کرۆکی پێکهاتەی دەسەڵات نەدا کە لەسەر بنەمای قۆرخکاری سیاسی و هەژموونی دەزگای حزبی داخراو دامەزراوە بەگوێرەی راپۆرتە نێودەوڵەتییەکان، پێشێلکارییە بەربڵاوەکانی مافەکانی مرۆڤ لە دژی هێزەکانی سوریای دیموکرات تۆمار کراوە، لەوانە بەردەوامی بەخێوکردنی منداڵان و گرتنەبەری سیاسەتی ئەمنی توند کە بریتییە لە دەستبەسەرکردن و سەرکوتکردن و ئەشکەنجەدانی بەرهەڵستکاران. بەبۆچوونی من ئەزموونی چەپی ناسیونالیستی کورد هەرچەندە پێشکەوتوو بێت زەحمەتە بتوانێت ئاستی چاکسازی چەپ و مەدەنی تێبپەڕێنێت هاوشێوەی ئەزموونی نوخبەی ناسیونالیستی کە لە سەدەی ڕابردوودا حوکمی ناوچەکەیان کرد کە بە بەڵێنی فراوانی کۆمەڵایەتی و چەپ دەستیپێکرد بەڵام پێکهاتەی مەرکەزی داخراویان دواجار بەرەو دیکتاتۆری و دیکتاتۆری و پەراوێزخستنی ئیرادەی جەماوەری بردوون
لەڕێگەی ئەم ئەزموونانەوە لە هەرێمی کوردستانی عێراق و باکوور و ڕۆژهەڵاتی سوریا بۆمان دەردەکەوێت کە ئەو ململانێیەی کە وەک خەباتی ڕزگاریخوازی نەتەوەیی بە بازاڕ دەکرا بە کرداری گەڕاوە بە ململانێی دەسەڵات و نفوز و سەروەت و سامان لەنێوان هێزە سیاسییە ناسیونالیستە بۆرژوازییەکان کە حوکمڕان یان ئارەزووی فەرمانڕەوایی دەکەن گوتاری ناسیۆنالیستی لەرێ لە ئامرازێکی ڕزگاریخوازییەوە دەرکەوتووە و گەڕاوە بە بەرگێکی ئایدیۆلۆژی بۆ پاساوهێنانەوەی دەسەڵات و سەرکوتکردنی نەیاران و دووبارە بەرهەمهێنانەوەی هەمان پەیوەندییەکانی زاڵبوون کە پێشتر جەماوەر لە ژێر ڕژێمە ناسیۆنالیستە ستەمکارەکاندا یاخی بوون، بەڵام ئەمجارەیان بە کاراکتەری لۆکاڵی.

قوربانی بوونی نەتەوەیی مێژووی، هەرچەندە تاڵ بێت، بڕوانامەی لێبوردن نا بەخشێت بە هیچ دەسەڵا تێکی نەتەوەیی بۆ سەرکوتکردن و چەوساندنەوە. گۆڕینی “ناسیۆنالیزمی چەوساو” بۆ “ئامرازی سەرکوت و دیکتاتۆری” شکستی ئەخلاقی گەورەی پڕۆژەی ئازادی نیشان دەدات کە دەیسەلمێنێت کە کەموکوڕییەکە لە نوخبەی فەرمانڕەوادا نییە، بەڵکو لە پێکهاتەی خودی دەوڵەتی نەتەوەیی دوورخراوەیە.

□. پەراوێزخستنی خەباتی چینایەتی و مەترسی شەڕی ناوخۆیی نەتەوەیی

ململانێی نەتەوەیی لە ناوچەکەدا مەترسییەکی ڕاستەقینەی هەیە کە کۆمەڵگاکان بەرەو دەمارگیریی نەتەوەیی و شەڕی ناوخۆیی خوێناوی دەبات، کە تێیدا جەماوەری کرێکار سووتەمەنی ئەو ململانێیانەن کە خزمەت بە بەرژەوەندییەکانیان ناکەن. گوتاری ناسیونالیستی پەراوێزخراو لە هەندێک حیزب نەک تەنها کار بۆ خۆراک دانی ڕق و دووبەرەکی دەکات، بەڵکو ئەرکێکی سیاسی ڕوون و ئاشکرا جێبەجێ دەکات کە لە گۆڕینی ململانێ لە ململانێی کۆمەڵایەتی چینایەتی نێوان جەماوەری کرێکار لە لایەک و چینی فەرمانڕەوا و بۆرژوازی کۆنتڕۆڵکراو لە لایەکی دیکەوە بۆ ململانێیەکی ساختە نەتەوەیی و ناسنامەیی نوێنەرایەتی دەکات. لەم ڕوانگەیەوە، ململانێ نەتەوەییەکان لادانێکی ڕێکەوت پ□□ک ناهێنن، بەڵکو ئامرازێکی کاریگەرن بۆ لاوازکردنی خەباتی چینایەتی و هەڵوەشاندنەوەی هۆشیاری کۆمەڵایەتی جەماوەر و سەرقاڵکردنیان لە پرسەکانی ڕۆژانەیان پەیوەست بە ماف و کار و مووچە و خزمەتگوزاری و دادپەروەری کۆمەڵایەتی.

لە ژێر پەردەی بەرگریکردن لە نەتەوە و ناسنامەکە، خەباتی چینایەتی پەراوێز دەخرێت، چەوساندنەوە پاساو دەبێت، و دەسەڵاتدارانی ئێستا یان ئەوانەی دەیانەوێت حوکم بکەن پارێزراو دەبن لە هەموو لێپرسینەوەیەکی کۆمەڵایەتی. قەیرانی ئابووری و گەندەڵی و دیکتاتۆری لە بەرهەمی سیاسەتی چینێکی کۆنکرێتەوە دەگۆڕدرێن بۆ دەرئەنجامی دووەمی ململانێیەکی نەتەوەیی هەڵبەستراو و جەماوەر پاڵ پێوە دەنرێن بۆ ڕیز کردن لە پشت نوخبەی نەتەوەیی فەرمانڕەوا کە لە جەوهەردا جیاواز نین لەگەڵ چینە دەسەڵاتدارەکانی تری ناوچەکە. بەم شێوەیە ململانێ نەتەوەییەکان دەبێتە هۆی زیادبوونی گوتاری جەنگ و ب□زووتنەوە و ڕق و کینە و

بەتاڵکردنی خەباتی کۆمەڵایەتی لە ناوەڕۆکەکەی و بڕینی ڕێگا لەبەردەم هەر ئەگەرێک بۆ بنیاتنانی بزووتنەوەیەکی چینایەتی چەپی یەکگرتوو لە نێو نەتەوە و مەزهەبەکاندا.
ئەرکی هێزە چەپ و ئازادیخوازەکان لەم چوارچێوەیەدا ئەوەیە کە خۆیان لەسەر بنەمای ناسنامەی مرۆیی و نێودەوڵەتی دابمەزرێنن و هاوسۆزی لەگەڵ ئازارەکانی هەموو قوربانیانی دیکتاتۆری و جەنگ و ململانەی چەکداری بێ گوێدانە ڕەگەز و ئایین و مەزهەب و ئاراستەی سیاسی خۆیان دابمەزرێنن. هاوپەیمانی هەڵبژاردە کە هاوسۆزی بە ڕەگەز یان مەزهەب یان ئاراستەیەکی سیاسی دیاریکراو سنووردار دەکات و چاو لە تاوانەکانی دژ بە هاووڵاتیانی دیکە دەبەستێت، بیرکردنەوەیەکی نامرۆڤانەیە و ڕاستەوخۆ یارمەتیدەرە بۆ چەسپاندنی دەمارگیریی نەتەوەیی و ئایینی، قوڵکردنەوەی دابەشبوونی کۆمەڵایەتی و لاوازکردنی هەر پڕۆژەیەکی ئازادی ڕاستەقینە لەسەر بنەمای دادپەروەری و یەکسانی کۆمەڵایەتی.

[illegible]. ئایا دەوڵەتی نەتەوەیی ئێستا دەگونجێت؟

هەلومەرجی بابەتی بۆ پڕۆژەی دەوڵەتی نەتەوەیی کوردی گونجاو نییە، چونکە ئەو ناوچانەی زۆرینەی کوردیان تێدایە دەورەدراون بە هێزە ناوچەییە نەیارەکان (تورکیا، ئێران و کاریگەری دەوڵەتە عەرەبییەکان) و بزووتنەوە ناسیونالیستە کوردییەکان هیچ پشتیوانییەکی نێودەوڵەتی ڕاستەقینەیان نییە. پشتیوانی ئەمریکا و ڕۆژئاوا هەلومەرجییە و پەیوەندی بە بەرژەوەندییە ڕاستەوخۆکانەوە هەیە.
تەنانەت ئەگەر دەوڵەتێکی کوردیش بەدی بهێنرێت، چ شتێک گەرەنتی مانەوەی دەکات لە کاتێکدا کە لەلایەن چەند دەوڵەتێکی دیکتاتۆرەوە گەمارۆدراوە، یان گەرەنتی ئەوە دەکات کە نەگۆڕێت بۆ مۆدێلێکی دیکتاتۆری نوێ؟ ئەزموونی هەرێمی کوردستانی عێراق و سوریا لەبەردەمماندا ئاشکرایە: حوکمی حزبی خێڵەکی، کرداری دیکتاتۆری، گەندەڵی دارایی بەربڵاو و پێشێلکردنی بەربڵاوی مافەکانی مرۆڤ.
پێویستە بە ڕوونی باسی واقیعی دیموگرافی بکەین لە زۆربەی ئەو ناوچانەی کە پڕۆژەی نەتەوەیی تێدا پێشنیار دەکرێت: ئەم ناوچانە هەموویان زۆرینەی نەتەوەیی نین. چۆن دەتوانرێت پڕۆژەیەکی نەتەوەیی نوێ لەسەر ئەو زەویانە دروست بکرێت کە بەشێک لە دانیشتوانەکەی لە نەتەوەکانی ترەوە هاتوون؟ ئەم کێشە دیموگرافیە

گرژی نەتەوەیی توند دروست دەکات و دەرگا دەکاتەوە بە تۆمەتبارکردن بە پەیڕەوکردنی سیاسەت چ “عەرەبیزەکردن” یان “کوردکردن” و “تورککردن” دژی دانیشتووانی تر. بنیاتنانی دەوڵەتی نەتەوەیی یان نیمچە دەوڵەت لەسەر بنەمای نەتەوەیی لە ناوچە فرە نەتەوەییەکان زەحمەتە بەبێ دروستکردنی نادادپەروەری نەتەوەیی نوێ.

[illegible]. گرەوکردن لەسەر زلهێزەکان و بەتایبەتی ئەمریکا

هەندێک لە بزووتنەوە ناسیۆنالیستەکانی ئێستای کورد لە ناوچەکەدا لە چەند قۆناغێکی دیاریکراودا زۆرێک لە پڕۆژەکانیان لەسەر پشتیوانی ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی بنیات ناوە و بەردەوامیش دەبن ئەمریکا وەک گەورەترین هێزی سەرمایەداری لە جیهاندا پشتگیری زۆربەی ڕژێمە کۆنەپەرست و ڕەگەزپەرستەکان دەکات و هەرگیز لایەنگری گەلانی چەوساوە و بەها مرۆیی و ئازادیخوازەکان نەبووە. بوونی ئەمریکا لە ناوچەکە ئامانجی سەرەکی دەستبەرکردنی بەرژەوەندییە ستراتیژییەکانی و بەهێزکردنی هەژموونی خۆیەتی. من لەو باوەڕەدام کە هاوپەیمانەتی ئەمریکا لەگەڵ هێزە کوردییەکان لە سوریا و عێراق بە شێوەیەکی سەرەکی بە پڕکردنەوەی ئەو بۆشاییە بوو کە لە نەبوونی هێزی زەمینی گەورەی ئەمەریکا دروست بوو، چ لە ڕێگەی هێزە ئاساییەکان و چ لە ڕێگەی کۆمپانیا ئەمنییەکانەوە، بۆیە لە جێبەجێکردنی ئەجێندای خۆی و بەهێزکردنی نفوزی خۆی پشتی بە هێزە مرۆییە سەربازییەکانی کورد بەستووە و بەردەوامیش دەبێت.

لەم دوایانەدا، ئەم هاوپەیمانەتییە لە سوریا گۆڕانێکی بەرچاوی بەخۆیەوە بینیوە بەرەو ئەحمەد ئەلشەراع و حکومەتی ناوەندی. پارادۆکسەکە ئەوەیە کە ئەمریکا هاوپەیمانی لەگەڵ کەسێک کردووە کە بە دیموکراسی هەڵنەبژێردراوە و تا ئەم دوایانە لە لیستی تیرۆری جیهانیدا بوو، کە بە ڕوونی ئەوە دەردەخات کە ئەمریکا تەنها بایەخ بە بەرژەوەندییە ستراتیژییەکانی دەدات و هیچ پەیوەندییەکی بە دیموکراسی و بەها مرۆڤایەتییەکانەوە نییە. ئەم هاوپەیمانەتییە زۆر هاوشێوەی هاوپەیمانەتی هەندێک لایەنی ئۆپۆزسیۆنی عێراقی لەگەڵ ئەمریکایە پێش ڕووخانی ڕژێمی بەعس بەڕای من هاوپەیمانییەکی کاتی و ناسکە کە بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا بەڕێوەی دەبات، و شەرعییەت بە دەستێوەردانی ئەمریکا و کردارەکانی دەبەخشێت. کاردانەوەی ئەمە لەسوریا بەڕوونی دەبینین و دوور نییە هەمان سیناریۆش لەهەرێمی کوردستانی عێراقدا دووبارە ببێتەوە بەپێی بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا و ڕێکخستنی ئەولەویەتەکانی.

مێژوو دەیسەلمێنێت کە سیاسەتی ئەمریکا لە بەرژەوەندییە

ستراتیجیەکانیەوە سەرچاوە دەگرێت، نەک لە پابەندبوونێکی ئەخلاقی بە گەلان، وەک لە ئەزموونی زۆردا لە ناوچەکەدا دەردەکەوێت. ئەمریکا بەوە ناسراوە کە کاتێک ڕۆڵیان کۆتایی دێت یان بەرژەوەندییەکانیان ناکۆک دەبن لەگەڵ ئەجێندای هاوپەیمانەکانیدا واز دەهێنن. نموونەی زۆرمان هەیە لەوانە ئەوەی بەسەر کوردەکان هات لە عێراق لە ساڵی 1975 و ئەوەی بەسەر ئەفغانییەکان هات دوای کشانەوەی سۆڤیەت. بەرژەوەندییە ستراتیژییەکان و پەیوەندییەکانی ئەمریکا لەگەڵ تورکیا و وڵاتانی عەرەبی و وڵاتانی تری ناوچەکە وەک گرنگترین و بنچینەیی دەمێنێتەوە گرەو کردن لەسەر هێزە گەورەکانی سەرمایەداری، لە سەرووی هەموویانەوە ئەمریکایە، گرەوکردنە لەسەر “سەرابێکی سیاسی”. ئەم هێزانە بزووتنەوە ناسیونالیستییەکان وەک هاوپەیمان نابینن، بەڵکو تەنها سەرباز لەسەر تەختەی شەترەنجی جیۆپۆلەتیک دەبینن، کە لە ڕێکەوتنی پشتەوە دەکڕن و دەفرۆشرێن هەر کاتێک بەرژەوەندییەکانی کۆمپانیا و نەوت پێویستیان پێبێت.

□. دەوڵەتی هاووڵاتیبوون و مافی مر□ق ب□ ناسنامەی مرۆیی

دەبێت جیاوازییەکی ڕوون بکرێت لە نێوان داواکردنی مافی کەلتووری و زمانەوانی و کارگێڕییەکان بۆ کورد و کەمایەتییە نەتەوەییەکانی دیکە و داواکردنی دەوڵەتی نەتەوەیی جیا ئەم مافانە داواکارییەکی ڕەوا و دادپەروەرانەن کە دەبێت لەلایەن هەموو هێزە چەپ و پێشکەوتووەکانەوە پشتگیری بکرێن، هەر لە دانپێدانانێکی دەستووری بە پلورالیزمەوە تا لامەرکەزییەتی کارگێڕی، بەڵام تێکۆشانیان لە ژێر هاوسەنگی جیۆپۆلەتیکی ئێستادا گونجاوترە لە چوارچێوەی دەوڵەتی هاووڵاتیبوونی یەکسان لە هەموو نەتەوە و ئایینەکاندا بێت. ئەڵتەرناتیڤی گونجاو ئەمڕۆ لە بنیاتنانی دەوڵەتی نەتەوەیی نوێ نییە کە دووبەرەکی بەرهەم دەهێنێتەوە، بەڵکو لە دەوڵەتێکی هاووڵاتیبوون کە نەتەوە و ئایین لە دەسەڵات بێلایەن دەکات و پێکھێنانی حیزب لەسەر بنەمای نەتەوەیی یان ئایینی سنووردار دەکات، بەشێوەیەک کە تەوەری خەبات سەروەری یاسا و یەکسانی و دادپەروەری کۆمەڵایەتی بێت، نەک جوڵاندنی جەماوەری کرێکار لە ململانێ نەتەوەیی-ئایینییەکاندا کە تەنها خزمەت بە بەرژەوەندییەکانی بۆرژوازی دەکات.

ئەم گواستنەوەیە بازدانێک نییە بۆ بۆشایی، بەڵکو ڕێگایەکی وردە وردە کە پێویستی بە میکانیزمێکی دەستووری ڕوون هەیە بۆ دڵنیابوون لە نەگەڕانەوەی مەرکەزییەتی قێزەون، و لێرەوە مۆدێلی فیدراڵیزمی جوگرافی (کارگێڕی) وەک بەدیلێکی عەقڵانی بۆ فیدراڵیزمی نەتەوەیی

دەردەکەوێت. بە ئەوەی هەرێمەکان دەسەڵاتێکی فراوانیان پێبدرێت لە بەڕێوەبردنی کاروباری گەشەپێدان و خزمەتگوزارییەکانیان، کە ناکۆکی لە تۆمەتی نەژادی بەتاڵ دەکاتەوە و دەیگۆڕێت بۆ کێبڕکێی خۆشگوزەرانی. ئەمە دەبێت لەگەڵ “دەستوورکردنی گشتگیر بۆ ناسنامەکان” هاوکات بکرێت بۆ دەستەبەرکردنی مافە کولتوورییەکانی هەموو پێکهاتەکان وەک مافێکی نەگۆڕ و بنیاتنانی دەزگاکانی چاودێری و دادوەری سەربەخۆ کە ڕێگە خۆشکەر بێت بۆ سەرهەڵدانی تەوژمە سیاسییەکان کە کێبڕکێ لەسەر پرۆگرامەکانی کۆمەڵایەتی و ئابووری و سیاسی و ژینگەیی دەکەن.

ئەزموونی نێودەوڵەتی، سەرەڕای بوارە جیاوازەکانیان، ئەگەری بنیاتنانی ئەم مۆدێلە دەسەلمێنێت. سویسرا لە ڕێگەی لامەرکەزییەوە سەرکەوتوو بوو لە گونجاندنی چوار زمانی فەرمی، و ئەفریقای باشوور ڕێگەزنامەی هەڵبژارد لە جیاتی تۆڵەسەندنەوە، تەنانەت لە هیندستان، بۆلیقیا و ئیسپانیا، هەوڵی جددی دەبینین بۆ بەڕێوەبردنی هەمەچەشنی لە ڕێگەی خۆبەڕێوەبردن و دانان بە فرەیی بەبێ هەڵوەشاندنەوەی دەوڵەت. ئەم نموونانە تەواو نین، بەڵام ئەوە دووپات دەکەنەوە کە بەدیلی دەوڵەتی نەتەوەیی پەراوێزخراو خەونێکی یۆتۆپیا نییە، بەڵکو پڕۆژەیەکە کە لە ڕێگەی ئیرادەی سیاسی و خەباتی بەردەوامی جەماوەرییەوە بەدەست دەهێنرێت کە کەرامەتی و مافەکانی مرۆق لە سەرووی هەموو تێڕوانینێکی تەسکی نەتەوەیی یان مەزهەبییەوە دادەنێت.

لێرەدا دەشێت پرسیارێک دروست بکرێت کە دەوڵەتی هاووڵاتیبوون تەنها خەونێکی یۆتۆپییە بە لەبەرچاوگرتنی واقیعی ئێستای وڵاتانی ناوچەکە کە دەسەڵاتخوازی بە قووڵی ڕێگەی داکوتاوە و دابەشبوونی نەتەوەیی قووڵ بووە. بەڵام ئەم ناڕەزایەتییە ڕاستییەکی بنەڕەتی پشتگوێ دەخات: پڕۆژەی دەوڵەتی نەتەوەیی جیا لە هەلومەرجی ئێستادا یۆتۆپیایە. قسەکردن لەسەر دامەزراندنی دەوڵەتێکی کوردی سەربەخۆ و سەقامگیر کە دەورەدراوە بە دەوڵەتی دوژمن و بەبێ پشتیوانی نێودەوڵەتی ڕاستەقینە و لە ناوچە فرە نەتەوەییەکاندا، لە خەونێکی دوور دەچێت. سەبارەت بە دەوڵەتی هاووڵاتیبوون، پڕۆژەیەکی وردە وردە واقیعیانە کە بە هەنگاوی کۆنکرێتی دەست پێدەکات: دەستوورکردنی مافە نەتەوەییەکان، بنیاتنانی دامەزراوەی دیموکراتی، جێبەجێکردنی لامەرکەزییەتی کارگێڕی و بەهێزکردنی سەروەری یاسا. ئەمانە هەنگاوەکانن کە لە ڕێگەی خەباتی جەماوەری بەردەوامەوە بەدەست دەهێنرێن، نەک بازدان بۆ نەزانراو. مێژووی ئەم دواییانە دەیسەلمێنێت کە گۆڕانی دیموکراسی تەنانەت لە سەختترین بارودۆخیشدا دەگونجێت. کێشەکە لە

یەتەپیای پڕۆژەکەدا نییە، بەڵکو لە ئیرادەی سیاسی و خەباتی ڕێکخراودایە بۆ بەدەستھێنانی ئەو ئامانجە.
ئەمە مانای کەمکردنەوەی گرنگی ناسنامەی نەتەوەیی یان دژایەتیکردنی مافە ڕەواکانی نەتەوەیی نییە. ئەمە بانگەوازێک نییە بۆ ھەڵوەشاندنەوەی ناسنامەی نەتەوەیی یان نکۆڵی کردن لە تایبەتمەندییەکەی بەڵکو بانگەوازێکە بۆ نەگۆڕینی ناسنامەی نەتەوەیی بۆ بنەمایەک بۆ بنیاتنانی دەسەڵات و دەوڵەت و بۆ ئامرازێک بۆ جیاکاری و پەراوێزخستن. ناسنامەی نەتەوەیی مافێکی کولتووری، زمانەوانی و مرۆڤییە کە دەبێت بپارێزرێت، بەڵام دەوڵەت دەبێت لەسەر بنەمای ھاووڵاتیبوونی یەکسان بنیات بنرێت نەک لەسەر بنەمای ئینتیمای نەژادی. مەسەلەکە دژایەتیکردنی بەکارھێنانی ناسنامەی نەتەوەییە وەک پەردەیەک بۆ پاساوھێنانەوەی دەسەڵاتخوازی یان گۆڕینی ململانێی کۆمەڵایەتی بۆ ململانێیەکی نەتەوەیی کە خزمەت بە بەرژەوەندییەکانی نوخبەی فەرمانڕەوا دەکات. جەوھەری مافە نەتەوەییەکان دەبێت بە دەستەبەرکردنی دەستووری و دامەزراوەیی بۆ ھەموو پێکھاتەکان بەرگری لێبکرێت، لەجیاتی بەستنەوەیان بە پڕۆژەی دەوڵەتی نەتەوەیی دوورخراوەوە کە ناداپەروەری بە پێچەوانەوە بەرھەم دەھێنن. دەبێت ناسنامەی نەتەوەیی کورد وەک شوناسەکانی تر ڕێزی لێبگیرێت و بپارێزرێت بەڵام نەک وەک ئامرازێک بۆ بنیاتنانی دەسەڵاتی نەتەوەیی

[illegible]. مافی چارەی خۆنووسین و عەقڵانییەتی واقیعی
لە کاتێکدا پشتگیری تەواوی مافی چارەی خۆنووسینی گەلی کورد و ھەموو گەلان بە جیابوونەوەشەوە دەکەین، بەڵام پێمان وایە ھەلومەرجی جیھانی و ناوچەیی ئێستا گونجاو بێت بۆ جیابوونەوە و سەربەخۆیی و ڕاگەیاندنی دەوڵەتی نەتەوەیی نوێ. دەبێت یەکێتی زۆرەملێ لە نێوان گەلان ڕەت بکەینەوە و پشتیوانی لە پێکەوەژیان و یەکڕیزی خۆبەخشانە لەسەر بنەمای ھاووڵاتیبوونی یەکسان بکەین و لە ھەمان کاتدا پشتگیری و پەسەندکردنی مافی چارەی خۆنووسین بکەین لەوانە جیابوونەوە، ئەگەر ئەمە ماف و یەکسانی زیاتر و ژیانێکی باشتر و ئاسایشی باشتر و ململانێی کەمتر لە ناوچەکەدا دابین بکات.
ئەم ھەڵوێستە بە مانای دوژمنایەتی ئازادی نەتەوەیی کورد و کەمکردنەوەی دادپەروەری دەزی مێژوویی ناگەیەنێت بەڵکو بەرگرییە لە خودی جەوھەری ئازادی لە شێواندنی پڕۆژە ناسیونالیستە بۆرژوازییەکان کاتێک خەباتی ئازادیخوازی دەگۆڕن بۆ دەسەڵات و دیکتاتۆری و گەندەڵی لە ھەلومەرجی ئێستادا پێموایە جەماوەری کرێکار لە پێناو قەوارە نەتەوەییەکاندا تووشی قەیرانی قوڵتری

ئابووری و سیاسی دەبن و ئەگەر ئێستا پێک هاتبن هەلومەرجی ئێستا و ئەزموونی پێشوو ئەوە دەردەخات کە ڕەنگە ڕووبەڕووی مەترسی گەڕان ببنەوە بۆ مۆدێلێکی دیکتاتۆری تر لە ناوچەکەدا وە هیچ شتێک لە ژیانیاندا ناگۆڕێت

دەبێت مامەڵە لەگەڵ عەقڵانیەتی واقیعی و زانستیدا بکەین و هەلومەرجی ناوخۆیی و ناوچەیی و نێودەوڵەتی و هاوسەنگی هێزی چینایەتی و تواناکانمان لە هەموو ڕوویەکەوە و توانا و هێزی دوژمنەکانمان و ئیمکانە واقیعییەکان بۆ بەدیهێنانی چارەسەر و سیاسەتەکانی پێشنیار و میکانیزمەکانیان بکەینەوە. دەبێت خۆمان بەدوور بگرین لە بەشداری کردن ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ لە ڕاکێشانی جەماوەر بۆ شەڕی نەتەوەیی دۆڕاو و وێرانکەر و دوور بکەوینەوە لە هاندان و پشتیوانیکردنیان چونکە جگە لە تراژیدیایەکی گەورە بۆ هاووڵاتیان و بەتایبەت کرێکارانی دەستی و ڕۆشنبیر و زیانی مرۆیی و ئابووری و سیاسی و سەربازی گەورە بە هەموو لایەنەکان هیچی تر دروست ناکات پشت بەستن بە عەقڵانیەتی و ڕیالیزم زۆر پێویستە، نەک بە "پاڵەوانەتی نەتەوەیی" و "شانازی نەتەوەیی" و "ڕووبەڕووبوونەوەی دوژمنی نەتەوەیی بە هەموو شێوەیەک و تا دوا گوللە". ئەم گوتارە لە شەڕی سەربازی و سیاسیدا سەرکەوتن بەدەست ناهێنێت، بەڵکو جەماوەر بەرەو جەنگ و وێرانکاری زیاتر ڕادەکێشێت.

□. ئەرکەکانی چەپ و بنیاتنانی ئەڵتەرناتیف لە نێو دەوڵەتی هاووڵاتیبوون

ئەرکی ئێمە وەک چەپەکان ئەمڕۆ لەو وڵاتانەی کە کێشەی نەتەوەیی بەخۆوە دەبینن ئەوەیە کە هێڵەکانمان لە هەموو لایەنەکانی ململانەی نەتەوەیی جیا بکەینەوە و خەبات بکەین بۆ دەوڵەتێک لەسەر بنەمای هاووڵاتیبوون و مافی یەکسان و دادپەروەری کۆمەڵایەتی و ڕێزگرتن لە مافەکانی مرۆڤ نەک لەسەر بنەمای نەتەوەیی و مەزهەبی. ئەم ڕێگایە درێژ و سەختە، بەڵام تاکە ڕێگایە کە بتوانێت بگاتە چارەسەرێکی ڕاستەقینە و بەردەوام بە پرسی نەتەوەیی، دوور لە جەنگ و ململانێکان کە جگە لە تراژیدیا بۆ جەماوەر هیچی تر بەرهەم دەهێنن.

چەپ دەتوانێت بە پراکتیکی خۆی لە چوارچێوەی پڕۆژەی دەوڵەتی هاووڵاتیبوون ڕێکبخات بە بنیاتنانی ڕێکخراوی سیاسی و سەندیکایی و جەماوەری لە سەرانسەری نەتەوە و مەزهەبەکاندا لەسەر بنەمای بەرژەوەندییە مادییە هاوبەشەکانی کرێکارانی دەستی و ڕۆشنبیری و بەستنەوەی خەبات بە مافە نەتەوەییەکان بە شەڕی کۆمەڵایەتی دژ بە

چەوساندنەوە و گەندەڵی و دیکتاتۆریەت و بەدەستهێنانی ئەڵتەرناتیفی سۆسیالیستی ئەم ڕێگایە پێویستی بە سەربەخۆیی سیاسی و ڕێکخراوەیی تەواوی چەپ لە هەموو شێوەکانی هێزە بۆرژوازییەکان بە گوتاری ناسیونالیستی و کاری ڕۆژانە لەناو کۆمەڵگادا هەیە بە یەکخستنی جەماوەری کرێکار لە دەوری پرۆگرامێکی کۆنکرێتی یەکسانی و ئەوپەڕی دادپەروەری کۆمەڵایەتی و لامەرکەزیەتی دیموکراتی و ئازادی، وەک خاڵی چوونە ژوورەوەی واقیعیانە بۆ بنیاتنانی ئەم ئەلترناتیف.

گەلانی هەرێمەکەمان لە حاڵەتی ململانەی زگماکی نین، و بە ڕق و دووبەرەکی لە دایک نەبوون، بەڵکو قوربانی ئۆپەراسیۆنی بسیج و سەربازی ناسیونالیستی ڕێکخراون کە تێیدا جەماوەری کرێکاری نەتەوە جیاوازەکان بەرەو ململانەی نەتەوەیی خوێناوی پاڵ دەنرێن و قوربانی جەماوەری دەگێڕێت بۆ چەسپاندنی کورسییەکانی ستەمکارانی بۆرژوازی کە گوتاری ناسیونالیستی وەک پەردەیەک بۆ پاراستنی بەرژەوەندییە چینایەتییەکانیان بەکاردەهێنن. جەنگی سەرەکیمان گۆڕینی سیمبولی نەتەوەیی و ڕەنگی ئاڵا و زمانی فەرمانڕەوا نییە، بەڵکو هەڵوەشاندنەوەی زنجیرەکانی دیکتاتۆریەت و چەوساندنەوە و دەمارگیرییە لە ڕیشەکانیانەوە و بنیاتنانی فەزایەکی مرۆڤدۆستی سۆسیالیستی دیموکراتی کە هەمووان جێگەی بگرێتەوە. ڕێگای ماف و ئازادی کورد بە ماف و ئازادییەکانی دراوسێی عەرەب و تورک و سریانی و ئێرانیدا تێدەپەڕێت و لە ژێر سایەی دەوڵەتێکدا کە لە [illegible] پرسیار لە هاوڵاتی ناکات و نان و ئازادی خۆی مسۆگەر دەکات و ڕێز لە کەرامەتی مرۆڤایەتی دەگرێت.

ڕزگار ئاکرەی